

เรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมือง จังหวัด มุกดาหาร

A Warshipping Narratives of “Pithikham Bluing Suang Aong Poo
Phayanak” Rituals of Villagers Bang Sai Yai District Mukdahan Province.

ณัฐรา เข็มใจ¹, ณัฐกฤตา นามนตรี²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องเล่า ความเชื่อในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค และศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา คือ เรื่องเล่าและพิธีกรรม โดยรวบรวมเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าและความเชื่อในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ สัตว์ บุคคล และวัตถุสิ่งของ เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 โดยรวมเข้ากับความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวบ้านบางทรายใหญ่ จึงทำให้เกิดการก่อตั้งศาลองค์ปู่พญานาคและมีพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคขึ้น การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคมีทั้งหมด 7 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น พิธีเปิดแม่บายศรี พิธีตักบาตรถวายภัตตาหารพระภิกษุจากทั่วสารทิศ พิธีบวงสรวงองค์ปู่พญานาคและองค์ย่าพญานาค พิธีรำถวายองค์ปู่พญานาคและองค์ย่าพญานาค พิธีลอยดอกบัวพุทธบูชา และพิธีอัญเชิญพระพิฆเนศ โดยพิธีกรรมจัดขึ้นในระหว่างวันที่ 8-9 มิถุนายนของทุกปี ในการประกอบพิธีกรรมของชาวตำบลบางทรายใหญ่ มีการนำเอาความเชื่อตั้งแต่อดีตเข้ามารวมกับพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค และนำพิธีกรรมความเชื่อทั้งผี พราหมณ์ พุทธ มาใช้ใน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “เรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อ. เมือง จ. มุกดาหาร”

* นิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** อาจารย์ ดร.อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹This article is a part of the thesis “A Warshipping Narratives of “Pithikham Bluing Suang Aong Poo Phayanak” Rituals of Villagers Bang Sai Yai District Mukdahan”

²BA student, Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani University

³Lecturer, Lecturer, Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani University

พิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิริมงคล
อยู่ร่มเย็นเป็นสุขสืบไป

คำสำคัญ: เรื่องเล่า, พิธีกรรมบวงสรวง, องค์ปู่พญานาค

Abstract

This article aims to study about narratives and rituals of “Pithikham Buang Suang Aong Poo Phayanak” and study about the role of ritual of Pithikham Buang Suang Aong Poo Phayanak take place in Bang Sai Yai SubDistrict in Mookdahan Province. By collecting documents and field information related to narratives and rituals of Pithikham Blung Suang Aong Poo Phayanak of Bang Sai Yai SubDistrict in Mukdahan Province.

The results revealed that narrative in ritual of Pithikham Buang Suang Aong Poo Phayanak is a story about the places animals, persons and sacred objects that occurred during built the Second Thai-Lao Friendship Bridge combined with the belief for the Naga of Bang Sai Yai villager. This caused the founding of the Aong Poo Phayanak shrine and had a ritual sacrifice of the Aong Poo Phayanak. There are 7 rituals to consist of 1. Jaroen Phra phuthamon Liturgy in the evening 2. Opening Mae rice offering custom 3. Give alms to a Buddhist monkin the morning 4. Offer food to the monks from all directions 5. Sacrifice ceremony of Aong Poo and Aong Ya Phayanak 6. Dancing for Sacrifice ceremony of Aong Poo and Aong Ya Phayanak and 7. Lotus floating offerings to Buddha ceremony and Invitation Ganesha ceremony. The ritual is held every June 8-9 in every year. Ceremonial of Bang Sai Yai villagers has brought the faith from the past combination with a ritual sacrifice of the Aong Poo Phayanak and put the belief ritual of Brahmin Buddhist and Hindu together.

Key Words: *Narratives, Pithikham Buang Suang, Aong Poo Phayanak.*

บทนำ

ความเชื่อของคนไทยในพื้นที่อีสานตอนบน ที่มีอาณาบริเวณติดกับแม่น้ำโขง มีความเชื่อเรื่อง ‘พญานาค’ หรือ ‘นาค’ สัตว์ในตำนานที่ชาวไทยยกย่องว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และมีอิทธิพลทางความเชื่อมากในภูมิภาคอุษาคเนย์ ซึ่งพบเห็นได้จากการแสดงออกผ่าน ประเพณี ศิลปะ หรือสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะแถบดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง แม้จะแบ่งพรมแดนเป็นระหว่างไทยกับลาวต่อเนื่องไปถึงกัมพูชา เราก็สามารถพบเห็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องพญานาค

หนึ่งในหลักฐานที่สำคัญ ได้แก่ “สัญลักษณ์แห่งนาค” ซึ่งนอกจากจะมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่เป็นผู้ตั้งรกรากและสร้างอารยธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว ยังเป็นลัทธิหนึ่งในศาสนา (ลัทธิขุขานาค) ดังที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารต่างๆ ในอุษาคเนย์ เช่น ตำนานอูร์กธาตุ ตำนานสุวรรณคำโคม ตำนานสิงหนวัติกุมาร ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา พงศาวดารมอญและพม่า เป็นต้น แต่สำหรับกลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง พญานาคเป็นงูใหญ่ที่มีอิทธิฤทธิ์ และมีตัวตนจริงๆ ซึ่งเชื่อว่าอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำต่างๆ ในเมืองบาดาล และมีช่องทางหรือรูพญานาค (จิตรกร เอ็มพันธ์, 2545: 178-183) ในระบบความเชื่อของชาวอีสาน ความเชื่อเรื่องราวของพญานาคนั้นเป็นความเชื่อที่มีระบบฝังรากลึกยึดแน่นอยู่ในความเชื่อของกลุ่มคนลุ่มน้ำโขง หากเราสอบถามคนแถบลุ่มน้ำโขงเขาจะพูดถึง “งูหงอน” เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้นไม่มีผู้ใดทราบอย่างชัดเจน

จากการถอดรหัสความเชื่อและระบบความคิดของกลุ่มคนแต่ละชาติพันธุ์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในความเชื่อเรื่องพญานาค สัญลักษณ์ที่จะทำให้เราได้รับความหมายในระบบสัญลักษณ์ที่ว่า “พญานาค... คือสัญลักษณ์แห่งสายน้ำโขง และความสมบูรณ์” “พญานาค... คือสัญลักษณ์ของศาสนา” “พญานาค... คือสัญลักษณ์ของกลุ่มคนดั้งเดิม” วิถีชีวิตชาวอีสานที่ปรากฏสรุปว่าภูมิภาคแถบอีสานมีส่วนสัมพันธ์กับน้ำ ชีวิตและประเพณีสัมพันธ์กับน้ำมากมาย เช่น พิธีขอฝน ซึ่งหลักฐานเก่าไปถึงยุคก่อนประวัติศาสตร์ ความเชื่อเรื่องพญานาค เรื่องน้ำนี้มีที่มากับความเชื่อที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงๆ (อนัญญา ปานเงิน, 2553: 55)

จังหวัดมุกดาหาร เป็นหนึ่งในภาคอีสานตอนบน ที่มีอาณาเขตติดกับลุ่มแม่น้ำโขง จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2547 ได้มีการสร้างสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) ได้เกิดปรากฏการณ์แปลกประหลาดที่ทำให้ชาวบ้านในแถบนั้นเชื่อว่าเป็นการแสดงออกถึงความไม่พอใจของพญานาค ที่มีต่อการสร้างสะพานจึงทำให้สร้างสะพานไม่แล้วเสร็จ และทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องล้วนได้เสียชีวิต สาเหตุดังกล่าวจึงทำให้มีการสร้างศาลองค์ปู่พญานาคขึ้น จากนั้นข่าวการที่จะสร้างศาลพญานาคนี้ได้แพร่สะพัดออกไป ทำให้มีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งในตำบลบางทรายใหญ่ที่

ไม่เห็นด้วยกับการสร้างศาลนี้ เพราะไม่รู้ว่าจะพยานาคจะพอใจหรือไม่ ซึ่งหากพยานาคไม่พอใจพวกเขาจะต้องมีอันเป็นไป จึงต่อต้านการสร้างศาลแห่งนี้ แต่พิธีอัญเชิญเทพอาลักษณ์ เทพนาค เทพนาคี ผู้รักษาแม่น้ำโขง เพื่อรับเครื่องสังเวท ณ บริเวณศาลพยานาคใต้สะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2553 ตามความเชื่อและเกิดเป็นพิธีกรรมในประเพณีบวงสรวงองค์พยานาคจนถึงปัจจุบันนี้

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์พยานาค ของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ทำให้เกิดความเข้าใจในระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์พยานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร และเพื่อเป็นข้อมูลการต่อผู้สนใจศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพยานาคต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษา

เพื่อศึกษาเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์พยานาค ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

ความสำคัญของการศึกษา

ทำให้ทราบถึงเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์พยานาค ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

กรอบแนวคิดของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีมาเป็นแนวทางในการศึกษา 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องเล่า

การศึกษาเรื่องเล่า ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของชานนท์ ไชยทองดี (2558: 73) โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- 1.1. เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
- 1.2. เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์
- 1.3. เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลศักดิ์สิทธิ์
- 1.4. เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของศักดิ์สิทธิ์

2. กรอบแนวคิดในการศึกษาพิธีกรรม

การศึกษาพิธีกรรม ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของนิตยา วรณกิตร์ (2560) ดังนี้

- 2.1. พื้นฐานของการเกิดพิธีกรรม
- 2.2. องค์ประกอบของพิธีกรรม

ผู้วิจัยจะศึกษาด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม โดยศึกษาองค์ประกอบ คือ วันเวลา ในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์สำคัญในการประกอบพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 การสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในประเพณีบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ในวันที่ 8-9 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561

1.2 ดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปเป็นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมการบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ใน วันที่ 8-9 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์และกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ คือ

2.1 เพื่อศึกษาเรื่องเล่าในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของชานนท์ ไชยทองดี (2558: 73) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1.1 เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

2.1.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

2.1.3 เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลศักดิ์สิทธิ์

2.1.4 เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของศักดิ์สิทธิ์

2.2 การศึกษาพิธีกรรม ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของนิตยา วรณกิตร์ (2560) ดังนี้

2.2.1 พื้นฐานของการเกิดพิธีกรรม

2.2.2 องค์ประกอบของพิธีกรรม ผู้วิจัยจะศึกษาด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม โดยศึกษาองค์ประกอบ คือ วันเวลาในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์ประกอบสำคัญในพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในสวนเรื่องเล่า พิธีกรรม และบทบาทหน้าที่ ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากชาวบ้าน ผู้เข้าร่วม ปรชาชนม์ชาวบ้าน พระ ข้าราชการ ที่มีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมบวงสรวงศาลองค์ปู่พญานาค ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ในวันที่ 8-9 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ สรุปผลที่ได้จากการศึกษาเรื่องเล่าในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร และสรุปผลที่ได้จากการศึกษาพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ดังนี้

1. เรื่องเล่าในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค

ผู้วิจัยรวบรวมเรื่องเล่าในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเริ่มสร้างสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 2 โดยแบ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ดังนี้

1.1 เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องเล่าของสถานที่ที่ชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติอาศัยอยู่ ซึ่งตามความเชื่อของคนไทยในอีสานตอนบนที่มีอาณาเขตติดกับแม่น้ำโขง มีความเชื่อเรื่องพญานาค หรือ นาค สัตว์ในตำนานที่คนไทยยกย่องว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อว่าพญานาคเป็นเจ้าแห่งแม่น้ำโขง ดังนั้นชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่ ที่มีที่อยู่อาศัยติดกับแม่น้ำโขงจึงเชื่อว่าในแม่น้ำโขงนั้นมีพญานาคอาศัยอยู่ ถ้า หรือ เมืองบาดาล เป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค จึงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ที่ชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จากเรื่องเล่าต่างๆ เกี่ยวกับการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้การก่อสร้างไม่แล้วเสร็จ และมีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก กลายเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่าจะได้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว เป็นถ้าพญานาค เมื่อสร้างสะพานทับถ้ำของท่านจึงทำให้พญานาคไม่พอใจ จึงแสดงอิทธิฤทธิ์ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้น ดังเช่น อินทิตรา คำบัน (2561: สัมภาษณ์) เล่าว่าในช่วงก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-

ลาว แห่งที่ 2 มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เริ่มจากคณะวิศวกรสร้างสะพานไม่มีความเชื่อเรื่องพญานาค คณะวิศวกรเหล่านี้ได้ขุดต้นโพธิ์ ณ บริเวณศาลองค์พญานาคที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการขุดต้นโพธิ์นั้นไม่มีการขอขมาหรือไม่มีพิธีกรรมใดๆ ทั้งสิ้น หลังจากนั้นได้นำปูนมาเทเพื่อกลบหลุม การก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 นั้น วิศวกรนำปูนมาเทเท่าใดก็ไม่เต็ม เทไปทั้งหมด 11 คันรถ ปรากฏว่าปูนหายไปทั้ง 11 คันรถ ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทำการส่องกล้องดูก็ไม่พบ พอเกิดเหตุการณ์นี้แล้วก็มีการขุดดูผ่านมานั้นคือ หลวงปู่ ส. หรือรู้จักในนามหลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์ ท่านมาอธิษฐานจิตให้ ปรากฏว่าปูนที่หายไป 1 อาทิตย์ก็มีลักษณะเป็นน้ำพุขึ้นมา หลังจากนั้นที่วิศวกรยังฝันทำต่อไปจนถึงเสาต้นที่ 11 ก็ได้เกิดเหตุการณ์สะพานหัก และมีผู้เสียชีวิตทั้งหมดตามที่เป็นข่าวออกไป หลังจากนั้นไม่นานพญานาคก็มาขึ้นอยู่ที่จังหวัดมุกดาหารเพื่อมาทวงสัญญา เพราะเชื่อว่าการสร้างสะพานเป็นการปิดประตูตาของพญานาค ในคืน 15 ค่ำ ปี พ.ศ. 2553 มีพญานาคขึ้น ณ บริเวณใต้สะพาน หลังจากนั้นจึงมีการสร้างศาลองค์พญานาคขึ้นมา

จากที่กล่าวมาเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่คือ “สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2” ที่ชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่าบริเวณใต้สะพานแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค เรียกว่า “ถ้ำ” หรือ “เมืองบาดาล” ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จากเรื่องเล่าต่างๆ เกี่ยวกับการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 เนื่องจากเหตุการณ์ที่ทำให้การก่อสร้างไม่แล้วเสร็จ และมีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก กลายเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่าใต้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว เป็นถ้ำพญานาค เมื่อสร้างสะพานทับถ้ำของพญานาค จึงทำให้พญานาคไม่พอใจ และแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้น เป็นสถานที่ที่ผู้ใดไม่ควรทำการลบหลู่ดูหมิ่นหรือกระทำการริยาการอันเป็นการสื่อให้เห็นถึงการไม่เคารพต่อพญานาคที่เป็นที่เคารพของชาวบ้านและผู้คนแถบลุ่มน้ำโขงแห่งนั้น

1.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่ คือ สัตว์ที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ หรือมีความพิเศษกว่าสัตว์ธรรมดา สัตว์ที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่ คือ “พญานาค” เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏตัวให้ชาวบ้านได้พบเห็น นอกจากปรากฏตัวแล้วยังแสดงอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติ เพื่อแสดงให้เห็นเชื่อว่าเป็นพญานาค อิทธิฤทธิ์ที่แสดงนั้น เป็นลักษณะที่สัตว์ธรรมดาไม่สามารถทำได้ จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นนั้นเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และเกิดเป็นเรื่องเล่าสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้น ดังที่ปริมาศ ก่อคุณ (2561: สัมภาษณ์) เล่าว่า มีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับพญานาคในแม่น้ำโขงจังหวัดมุกดาหารว่า สืบ



เนื่องจากนิมิตของพระภิกษุรูปหนึ่งที่ได้เดินทางมาจากจังหวัดหนองคาย ได้บอกเล่าเรื่องราวในนิมิตว่าจะมีพญานาคมาปรากฏให้เห็นในแม่น้ำโขงที่จังหวัดมุกดาหาร หลังจากนั้นก็มีปรากฏการณ์แปลกประหลาดเกิดขึ้น สิ่งที่คุณได้พบเห็นบ้างก็ว่าเป็นปรากฏการณ์เกลียวคลื่นในแม่น้ำโขงคล้ายสิ่งมีชีวิตเล่นน้ำ บ้างก็เห็นดวงตาสีแดงลอยอยู่เหนือน้ำ บ้างก็เชื่อว่าเป็นพญานาคที่มาปรากฏให้เห็นจริงๆ ตามคำบอกเล่าปากต่อปากนี้เองทำให้ผู้คนต่างแตกตื่นเดินทางมาร่วมพิสูจน์ ณ จุดที่พบเห็นคือบริเวณต่อม่อใต้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญานาคที่มาปรากฏตัวให้ชาวบ้านได้พบเห็น นอกจากปรากฏตัวแล้วยังแสดงอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นพญานาค อิทธิฤทธิ์ที่แสดงนั้นเป็นลักษณะที่สัตว์ธรรมดาไม่สามารถทำได้ จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นนั้นเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และเกิดเป็นเรื่องเล่าสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้น

1.3 เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลศักดิ์สิทธิ์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลที่มีสิ่งพิเศษกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป บุคคลพิเศษตามความเชื่อของชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่ คือ บุคคลที่สามารถติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถทำได้ เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าที่ทำให้ทราบว่าบุคคลศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้านบางทรายใหญ่ คือ บุคคลที่สามารถติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงถือว่าหากไม่ใช่ผู้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ หรือผู้ที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ชาติก่อน ผู้ที่มีบุญกุศลมากก็จะสามารถสื่อสารกับสิ่งศักดิ์อื่นได้

บุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมาข้างต้น คือ ร่างทรง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เพราะสามารถติดต่อสื่อสารกับสิ่งที่ผู้อื่นมองไม่เห็น สามารถบอกความต้องการของสิ่งเหล่านั้นได้ ดังที่ ลาวลัย สอดโคกสูง (2561: สัมภาษณ์) เล่าว่า ก่อนหน้าจะมีการสร้างสะพาน มีเรื่องเล่าว่ามีพญานาคเข้าทรงในร่างของเด็กชาย อายุ 5 ปี และได้บอกห้ามสร้างสะพานในพื้นที่แห่งนี้ เพราะได้ลำน้ำโขงบริเวณแห่งนี้ คือ ถ้าพญานาค ซึ่งมีพญานาคอาศัยอยู่หากไม่เชื่อและมีการสร้างสะพานเกิดขึ้น จะทำให้เกิดเภทภัยต่อผู้คนที่ทำการก่อสร้างสะพานและชาวบ้านแถวนั้นอาจจะถึงแก่ชีวิตได้ แต่เรื่องที่เกิดขึ้นนี้ไม่มีผู้ใดเชื่อ จึงมีการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 ขึ้น และได้เกิดเหตุการณ์อาถรรพ์ตามที่เด็กชายวัย 5 ปี กล่าวไว้

จากเรื่องเล่าข้างต้นเด็ก 5 ปีที่ปรากฏในเรื่องเล่าตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน แม้ว่าจะไม่ใช่ร่างทรงโดยตรง แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเด็ก 5 ปี คนนี้เป็นผู้มีบุญญาธิการมาก จึงสามารถ

ติดต่อสื่อสารกับพญานาคได้ ซึ่งพญานาคเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ บุคคลธรรมดาไม่สามารถพบเห็นหรือติดต่อสื่อสารได้ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเด็ก 5 ปี ผู้นี้เป็นผู้มีบุญมากกว่าบุคคลอื่น หรืออาจจะเคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับพญานาคแต่ชาติปางก่อน จึงถือว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในสังคมของชาวบ้าน เพราะหากไม่มีบุญกุศลมากพอ จะไม่สามารถสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้

1.4 เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุธิ้งของศักดิ์สิทธิ์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุธิ้งของศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ณ บริเวณแม่น้ำโขงใต้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว ที่ชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุธิ้งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุธิ้งศักดิ์สิทธิ์พบว่า วัตถุธิ้งศักดิ์สิทธิ์คือสิ่งที่ชาวบ้านนับถือและเคารพบูชาตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา และยังเป็นวัตถุธิ้งของศักดิ์สิทธิ์ที่ควรค่าแก่การเคารพบูชา จึงทำให้ชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่เชื่อว่าวัตถุธิ้งของศักดิ์สิทธิ์นั้นยิ่งทวีพลังศักดิ์สิทธิ์ขึ้นไปอีก ดังที่ สุภานุพงษ์ คนชื่อ (2561: สัมภาษณ์) เล่าว่าหลังจากสร้างศาลได้พูดถึงการก่อสร้างศาลพญานาคแล้ว ยังมีเรื่องเล่าอีกว่า สร้างศาลได้บอกว่าจะสร้างศาลแล้ว พญานาคท่านจะให้พระสุกขึ้นมาด้วย พระสุกที่สร้างศาลพูดถึงคือ พระสุกที่เป็นพระพุทธรูปประจำตัวของธิดาพญานาคที่เก็บรักษาไว้ใต้เมืองบาดาล และเรื่องราวนี้มาประจวบเหมาะกับการเกิดเหตุการณ์ที่ชาวประมงคนหนึ่งในย่านนั้นออกเรือหาปลาแล้วลากดันปลาขึ้นมาเจอพระพุทธรูปทองสำริด ขนาดหน้าตัก 35 เซนติเมตร สูง 70 เซนติเมตร เป็นศิลปะแบบเวียงจันทน์ ซึ่งสันนิษฐานว่าคือ พระสุก

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุธิ้งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระสุก ความเชื่อเรื่องพระสุกทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าเรื่องเล่าและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ริมฝั่งแม่น้ำโขงใกล้สะพานคือพระสุก และยังเชื่ออีกว่าหากสร้างศาลแล้วพญานาคจะให้พระสุกขึ้นมา พระสุกที่สร้างศาลกล่าวถึงคือ พระสุกที่เป็นพระพุทธรูปประจำตัวของธิดาพญานาคที่เก็บรักษาไว้ที่เมืองบาดาล และหากนำเรื่องเล่าตำนานที่เกิดขึ้นมาเชื่อมโยงกัน ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าพระพุทธรูปที่เจอคือพระสุกที่จมหายไป จึงมีการนำเอาพระพุทธรูปองค์นี้รวมเข้ากับพิธีกรรมบวงสรวงศาลองค์ปู่พญานาค

2. พิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารนั้น ก่อนที่จะเกิดเป็นพิธีกรรมบวงสรวงศาลองค์ปู่พญานาคนั้น ได้มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้น และสามารถเชื่อมโยงร้อยเรียงเป็นเรื่องราวจนในที่สุดทำให้เกิดการก่อสร้างศาลองค์ปู่พญานาคขึ้น จากเรื่องเล่าทั้งหมดทำให้ทราบที่มาและ



เหตุผลของความเชื่อว่า ชาวบ้านตำบลบางทรายใหญ่มีความเชื่อเรื่องของพญานาค และ บูชานับถือพญานาคจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านนำมาเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อ เรื่องพญานาค เชื่อว่าพญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขง เชื่อว่าได้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 คือถ้ำพญานาค และยังเชื่อว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอิทธิฤทธิ์ของพญานาค ซึ่งไม่พอใจที่มีการสร้างสะพานขึ้น เพราะไปทับปิดปากถ้ำของพญานาค จากความเชื่อ ของชาวบ้านจึงทำให้เกิดการก่อตั้งศาลองค์ปู่พญานาค และมีพิธีกรรมบวงสรวงศาลองค์ปู่ พญานาคขึ้น ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวอีสานที่มีอาณาเขตติดกับแม่น้ำโขงมาตั้งแต่อดีตกาล

ชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร มีความเชื่อว่าพญานาค เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ เป็นเจ้าแห่งแม่น้ำและสามารถแปลงกายได้ตามความเชื่อของ คนอีสานในแถบลุ่มแม่น้ำโขง และพญานาคที่ชาวตำบลบางทรายใหญ่ได้อัญเชิญคือ พญา อนันตนาคราช ในพิธีกรรมนั้นไม่เพียงแต่เป็นการบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ยังมีความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวตำบลบางทรายใหญ่นับถือ และได้นำมารวมเข้ากับพิธีกรรม บวงสรวงศาลองค์ปู่พญานาค ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่คงคา ความเชื่อเกี่ยวกับพระ พิฆเนศ ความเชื่อเกี่ยวกับพระสุก ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นนั้นล้วนแล้วแต่เป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพญานาค ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่คงคา คือ พระแม่คงคา คือผู้ดูแลรักษาแม่น้ำ ซึ่งตรงกับความเชื่อที่ว่าพญานาคคือเจ้าแห่งแม่น้ำ ความเชื่อเกี่ยวกับ พระพิฆเนศ คือ พระพิฆเนศ คือ เทพเจ้าแห่งความสำเร็จ เช่นเดียวกับพญาอนันตนาคราช ในความเชื่อของชาวตำบลบางทรายใหญ่ ความเชื่อเกี่ยวกับพระสุกตามตำนานแล้วเชื่อว่า พระสุกได้จมหายไปใต้แม่น้ำโขง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่าง ผี พุทธ และพราหมณ์เข้าไว้ด้วยกัน

การศึกษาการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัด มุกดาหาร มีการนำเอาความเชื่อตั้งแต่อดีตเข้ามารวมกับพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่ พญานาค และนำพิธีกรรมความเชื่อทั้งผี พราหมณ์ พุทธ มาผสมผสานในพิธีกรรม บวงสรวงองค์ปู่พญานาค โดยมีทั้งหมด 7 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีสวดเจริญพระพุทธร มนต์เย็น พิธีเปิดแม่บายศรี พิธีตักบาตร ถวายภัตตาหารพระภิกษุจากทั่วสารทิศ พิธี บวงสรวงองค์ปู่พญานาคและองค์ย่าพญานาค พิธีรำถวายองค์ปู่พญานาคและองค์ ย่าพญานาค พิธีลอยดอกบัวพุทธบูชา และพิธีอัญเชิญพระพิฆเนศ โดยพิธีกรรม จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 8 - 9 มิ.ย. ของทุกๆ ปี สาเหตุที่ต้องประกอบพิธีกรรมในวัน และเวลาดังกล่าว เนื่องจากความเชื่อว่าวันที่ 8 คือวันที่ได้สูญเสียพระอนันตมหิตล หรือพระอนันตนาคราชมาจุติบนโลกมนุษย์ ส่วนวันที่ 9 คือวันที่เราได้พอกุมิพลก็คือพระ

นารายณ์ ปีนีลู้กของพระนารายณ์ครองบ้านครองเมือง เพราะฉะนั้นเราจึงนับถือพญา
อนันตนาคราชเพื่อค้ำพระพุทธรักษา พระมหากษัตริย์ และประเทศชาติบ้านเมือง เวลาใน
การจัดพิธีกรรมนั้นได้มีการลงท้ายด้วย 9 เพราะคนไทยเชื่อว่าเลข 9 คือเลขมงคล หมายถึง
การเจริญก้าวหน้า ของที่นำมาถวายก็มีผลไม่มงคล 9 ชนิด ตามความเชื่อของคนไทย
ว่าจะทำให้เกิดความมงคลแก่การดำเนินชีวิต พิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่างให้ความเชื่อในทาง
บวก โดยเชื่อว่าหากได้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งหมดในพิธีบวงสรวงองค์ปู่พญานาค จะทำให้อยู่
ร่มเย็นเป็นสุขทั้งต่อตนเองและสังคม คิดหวังสิ่งใดก็สมปรารถนาตามความเชื่อของผู้เข้า
ร่วมพิธีกรรม

บทสรุป

ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบล
บางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร พบว่าเรื่องเล่าในพิธีกรรมบวงสรวงองค์
ปู่พญานาคเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ สัตว์ บุคคล และวัตถุ
ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 โดย
รวมเข้ากับความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวบ้านบางทรายใหญ่ จึงทำให้เกิดการก่อตั้งศาล
องค์ปู่พญานาคและมีพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคขึ้น การประกอบพิธีกรรมบวงสรวง
องค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบางทรายใหญ่ มีการนำเอาความเชื่อตั้งแต่อดีตเข้ามาพร้อมกับ
พิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค และนำพิธีกรรมความเชื่อทั้งพราหมณ์ พุทธ ฮินดู มาใช้
ในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค โดยมีทั้งหมด 7 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีสวดเจริญพระพุทธ
มนต์เย็น พิธีเปิดแม่บายศรี พิธีตักบาตรถวายภัตตาหารพระภิกษุจากทั่วสารทิศ พิธีบวงสรวง
องค์ปู่พญานาคและองค์ย่าพญานาค พิธีรำถวายองค์ปู่พญานาคและองค์ย่าพญานาค พิธี
ลอยดอกบัวพุทธบูชา และพิธีอัญเชิญพระพิฆเนศ โดยพิธีกรรมจัดขึ้นในระหว่างวันที่ 8 - 9
มิ.ย. ของทุกปี ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิริมงคลอยู่ร่มเย็นเป็นสุข
สืบไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องเล่าและพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบลบาง
ทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร มีประเด็นที่น่าสนใจ สามารถอภิปรายผลการ
ศึกษาดังนี้

พิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค เกิดขึ้นจากความเชื่อของคนในพื้นที่ ซึ่งสะท้อน
ให้เห็นวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องพญานาค จึงทำให้เกิดเป็นเรื่องเล่าและเกิดเป็นพื้นที่ทาง

วัฒนธรรมของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารขึ้น อาจกล่าวได้ว่าหากไม่เกิดเรื่องเล่าก็จะไม่เกิดเป็นพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคขึ้น และไม่เกิดเป็นศาลองค์ปู่พญานาคพื้นที่ทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของชาวตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของชานนท์ ไชยทองดี (2558: 164) ได้ศึกษานิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ในจังหวัดศรีสะเกษ ในประเด็นอัตลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรม โดยการวิจัยภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลประเภทชุมชนปราชญ์ และการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน ตามระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา พบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่าที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะในจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อนำมาวิเคราะห์ด้วยการตีความตามแนวคิดการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม พบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เทพศักดิ์สิทธิ์ บุคคลศักดิ์สิทธิ์ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ และพืชศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นความสำคัญในถิ่นฐานบ้านเกิด การเคารพในวิถีธรรมชาติ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งผี ทั้งพุทธศาสนา ทั้งหมดนั้นมาจากสภาวะภูมิศาสตร์ที่ตั้งทางวัฒนธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตภาคอีสานใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐาน เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของกลุ่มชนอันทรงคุณค่า สามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขของการมีอยู่ของสังคม

สอดคล้องกับงานของวลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2554) กล่าวว่า ตำนานคุณปู่ศรีราชา ไม่ใช่เรื่องเล่าปรัมปราที่ตายแล้ว แต่ยังคงความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในชุมชนยี่สาร มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งเนื้อหาในตำนานกล่าวถึงวีรบุรุษและการเกิดขึ้นของชุมชนอันเป็นการแสดงออกถึงตัวตนและรากเหง้าของชาวยี่สาร นับเป็นสำนึกร่วมของผู้คนในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นบูรณาการและการผสมกลมกลืนทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ส่วนการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ผู้วิจัยพบว่าการประกอบพิธีกรรมของชาวตำบลบางทรายใหญ่ มีการนำเอาความเชื่อตั้งแต่อดีตเข้ามารวมกับพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค และนำพิธีกรรมความเชื่อทั้งผี พราหมณ์ พุทธ มาใช้ในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาค ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมชาวบ้านเชื่อว่าทำให้เกิดสิริมงคล อยู่ร่มเย็นเป็นสุขสืบไป ซึ่งสอดคล้องกับงานของธวัชชัย ธาตุดี สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล และปรียา หิรัญประดิษฐ์ (2555: 6) กล่าวว่า ชาวบ้านโนนเมือง มีการประกอบพิธีกรรม 3 แบบผสมผสานกันคือ แบบของพุทธศาสนา แบบพราหมณ์ แบบผีวิญญาณและเทวดา เหตุที่ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมเพราะเชื่อว่าเจ้าปู่ศรีสุทโธเป็นพญานาค เป็นเจ้าผู้ครองเมืองคำชะโนด

สามารถลดบันดาลให้หมู่บ้านและชาวบ้านมีความสงบสุขร่มเย็น ข้าวปลาอาหาร น้ำฝน ฟ้าไร้วัว สัตว์เลี้ยงอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นเมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวบ้านโนนเมือง จะปฏิบัติพิธีประเพณีการบวงสรวงเลี้ยงเจ้าปู่ศรีสุทโธสืบทอดกันเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านโนนเมืองทุกคนจะมาทำบุญร่วมกันเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวโดยมีศาลเจ้าปู่ศรีสุทโธที่ตั้งบริเวณป่าคาชะโนด เช่นเดียวกับพิเชษฐ สายพันธ์ (2539: 192) กล่าวว่า ภูพานาคทำให้เกิดพิธีกรรมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คือ พิธีแห่พระอุปคุต แสดงให้เห็นว่าพระอุปคุตเป็นผู้รับใช้พระพุทธศาสนา พิธีกรรมเป็นการแสดงตนว่านับถือพุทธศาสนา ทำให้เห็นบทบาทของพระอุปคุตว่าเป็นผู้คุ้มครองและรักษาความสงบสุข

ปุดณศรีย์ เจียวิริยบุญญา (2556) กล่าวถึงความเชื่อของคนในยุคปัจจุบันว่า วัฒนธรรมภูพานาคนั้นยังปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบัน ทั้งในภาคอีสานของประเทศไทย และใน สปป. ลาว จากการศึกษาประวัติชีวิตของผู้ภูพานาคในพื้นที่เขตเทศบาลเมือง นครพนมและในเมืองท่าแขก เมืองเซบั้งไฟ แขวงคำม่วน สปป. ลาว ดำเนินและ ความเชื่อเรื่องภูพานาคได้ฝังรากลึกในกระบวนทัศน์ทางศาสนาของคนในท้องถิ่นนี้ ความเชื่อและ พิธีกรรมภูพานาคของคนอีสานในนครพนมและในแขวงคำม่วนนั้น มีความคล้ายคลึงกันใน ประเด็นที่เชื่อว่านาคมีบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ดีการให้ความหมายเรื่องนาคของคนไทย-ลาวได้ถูกปรับเปลี่ยนตามบริบทของ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ พบว่าคนอีสานและคนลาวที่นับถือ และภูพานาคเชื่อว่าตนเองจะมีความมั่งคั่งในชีวิตมากขึ้นและแสดงความรู้สึกันว่า “เหมือน ตายแล้วเกิดใหม่” บทความนี้อธิบายว่า ช่วงระยะเวลาที่ผู้ภูพานาคถวายเครื่องเช่น แก่ นาคในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนช่วงเวลาที่เปิดโอกาสให้ลูกหลานที่เชื่อ ว่าสืบเชื้อสายจาก “วงศ์วานวานเครือญาติ” ได้มีปฏิสัมพันธ์กับนาคในฐานะที่เปรียบเสมือน เป็น “วิญญาณบรรพบุรุษ” ผู้มีบุญคุณแก่ลูกหลานและมนุษย์ทั้งปวง ที่ช่วยลดบันดาลความ อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและโภคทรัพย์ นอกจากนี้มีความเชื่อว่าภูพานาคมี ส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อว่าภูพานาค เป็นผู้สร้างสถานที่ต่างๆ ทั้งบ้านเมือง ศาสนสถาน และแม่น้ำ ซึ่งได้ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า ดำเนิน และนิทานปรัมปราต่างๆ เช่นเดียวกับพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่ภูพานาค

พิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่ภูพานาคนี้เป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนให้ความสนใจ เข้าร่วมพิธีไม่ว่าจะเป็นคนในหรือนอกจังหวัดมุกดาหาร มีการกำหนดวันและเวลาในการ จัดพิธีกรรมอย่างชัดเจน พิธีบวงสรวงองค์ปู่ภูพานาคกลายเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่จัดขึ้น ในทุกๆ ปี จัดงานขึ้นเป็นเวลา 2 วัน โดยจัดตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงตึก ทำให้เห็นความสามัคคี และพร้อมเพียงกันของประชาชนที่มาร่วมงานพิธีกรรม เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาของ

ผู้คนที่หลงใหลมาจากต่างถิ่นไม่ว่าจะใกล้หรือไกลกับจังหวัดมุกดาหาร มีความเชื่อต่อความ ศักดิ์สิทธิ์ขององค์ปู่พญานาคที่ชาวตำบลบางทรายใหญ่ได้ปฏิบัติเป็นประจำทุกปี

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมบวงสรวงองค์ปู่พญานาคของชาวตำบล บางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร
2. ควรศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับพญานาคที่อยู่ติดชายแดนแม่น้ำโขงของจังหวัดอื่น เช่น นครพนม หนองคาย เลย เป็นต้น



บรรณานุกรม

- ชานนท์ ไชยทองดี. (2558). นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า: อัตลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิถีสังคมมนุษย์ 3(1), 162-181.
- ธาดูดี สมเกียรติ วัฒนางษากุล และปรียา หิรัญประดิษฐ์. (2555). ประเพณีการบวงสรวงเลี้ยงเจ้าปู่ศรีสุทโธ บ้านโนนเมือง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี. ใน การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บริมาศ ก่อคุณ. (8 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์. ราชฎ. ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมืองจังหวัดมุกดาหาร.
- ปุดนศรีย์ เจียวิริยบุญญา. (2556). การนิยามความหมายใหม่ของความเชื่อเรื่องนาค: ศึกษากระบวนการทัศน์ท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว - อีสาน ในจังหวัดนครพนมและแขวงคำม่วน (สปป. ลาว). วารสารวิถีสังคมมนุษย์, 1(2), 1-69.
- สายพันธุ์. (2539). นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลาววัลย์ สอดโคกสูง. (8 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์. ราชฎ. ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร.
- วัลย์ลักษณะ ทรงศิริ. (2544). ตำนานและพิธีกรรมคุณปู่ศรีราชา: ภาพสะท้อนบูรณาการทางสังคมวัฒนธรรมที่บ้านยี่สาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภาณพงษ์ คนชื้อ. (8 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์. ราชฎ. ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร.
- อินทรา คำปิ่น. (8 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์. ราชฎ. ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร.

